Rasism i fotbollen

En studie av upplevelser av etnisk diskriminering i fotbollen samt vilket juridiskt stöd utsatta har.

Byrån mot diskriminering i Östergötland, 2022

Författare: Conny Malmgren & Ellen Söderström
Projektgrupp: Daniella Afram
Foto omslagsbild: Emilio Garcia

Utgiven av Byrån mot diskriminering i Östergötland, 2022
Kontaktuppgifter: info@diskriminering.se

BYRÅN MOT DISKRIMINERING I ÖSTERGÖTLAND

KOLL PÅ LAGEN

MED STÖD FRÅN ALLMÄNNA ARVSFONDEN

Innehåll

1. Inledning 4
Bakgrund 4
Syfte och frågeställning 4

2. Metod och begreppsförklaring 8
Rasism 8
Diskriminering 9
Brottsbalken 10

3. Resultat & analys 12
Upplevelser av diskriminering 12
Föreningar 12
Fotbollsdomare 12
Åskådare 14
Anmälan 15
Motverka diskriminering 16
Stöd i lagen 17
Skydd i diskrimineringslagen 15
Förolämpning 16
Hets mot folkgrupp 17

4. Avslutande kommentarer & diskussion 20
Sammanfattning & rekommendationer 20

5. Referenser 23

"Orättvisa kan vara att ha en son som inte får starta och ta plats i laget. Eller man har kämpat sig upp till en plats, så kommer en annan person som inte har kämpat lika mycket och tar den platsen.

Och rasism kan vara allt från att tränare inte gillar bakgrunden på spelaren, kanske bänkar spelaren, inte låter den starta fast den har en startplats. Jag känner många skickliga spelare som inte får starta. Det är inte rättvist."

- Ungdom i Östergötland

1. INLEDNING

Bakgrund

"We all must say no to racism and any form of discrimination." FIFAs vision är tydlig, det finns en nolltolerans mot rasism och vi måste alla stå upp mot diskriminering som sker inom fotbollen. Idrotten är till för alla. Liknande budskap nås vi av när vi läser idrottens värdegrund som Riksidrottsförbundet står bakom. I värdegrunden står det att ”alla som vill, oavsett nationalitet, etniskt ursprung, religion, ålder, kön eller sexuell läggning samt fysiska och psykiska förutsättningar, får vara med i föreningsdriven idrottsverksamhet.” (Riksidrottsförbundet). Värdegrunden innebär även att aktivt arbeta mot mobbning, trakasserier och våld såväl på som utanför idrottsarenan.

Trots detta vittnar spelare och tränare inom fotbollen om hur etnicitet utgör ett hinder för personer att delta i idrotten på lika villkor. En färsk rapport från FIFA (2022) visar att bland annat 55 procent av de fotbollsspelare som deltog i EM 2020 och AFCON 2022, möttes av diskriminering på nätet. Homofobiska skämt var det vanligaste, på andra plats kommer rasistiska kommentarer. Rasism är inte bara ett problem inom elitfotbollen på internationell nivå, utan förekommer även i Sverige på de lägre divisionerna.

I projektet Koll på lagen har vi flera gånger hamnat i samtal med unga om rasism inom fotbollen. Vi har träffat ungdomar i Östergötland som berättar om svårigheter att ta plats i lagen, upplevelser av att inte få möjlighet att spela på lika villkor som andra på grund av ens bakgrund. Ungdomarna upplever att rasism inom fotbollen är ett vanligt problem, men det är sällan något anmäls eller utreds. Även om förbunden tar avstånd från rasism och diskriminering, är det inte lika tydligt vad som sker om en person faktiskt blir utsatt.

Syfte och frågeställning

I denna rapport lyfts rösterna från fotbollsspelare och tränare gällande deras tankar och upplevelser av diskriminering. Syftet är att belysa och undersöka aktuella problem och situationer av rasism inom fotbollen. Rapporten syftar även till att utgöra ett stöd för spelare, domare, fotbollsföreningar och fotbollsförbund etc. som vill motverka att rasism och diskriminering sker.

Rapporten kommer fokusera på följande frågeställningar:

- Vilka upplevelser av diskriminering vittnar spelare och tränare om inom fotbollen?
- Vilket stöd finns i lagen för den som utsätts för rasism eller diskriminering inom fotbollen?

Tidigare studier

Endast ett fåtal studier har gjorts i Sverige angående rasism inom fotbollen, ännu färre med fokus på fotboll i de lägre divisionerna. En studie som undersökt kränkningar inom de lägre divisionerna är "Han kallade mig för apa- En kvalitativ studie om vilka erfarenheter av kränkning det finns i de lägre divisionerna inom seniorfotbollen" skriven av Besart Ferati och Parham Nessani (2020). I studien utreder författarna tio personers upplevelser av kränkningar inom fotbollen. Resultatet av uppsatsen visar att det förekommer förolämpningar av supportrar, motståndare och medspelare i de lägre divisionerna. Förolämpningarna hade ofta grund i personens hudfärg och etnicitet. En av intervjudeltagarna i studien berättar följande:

> "Under spelet med den lokala fotbollen har det förekommit kommentarer från medspelare där man har kallats för N-ordet, eller refererat till som apa eller i vissa fall erbjuden frukter som bananer." (Ferati, Nessani 2020)

Resultatet av studien visade även den inverkan förolämpningarna hade haft på intervjudeltagarna. Den negativa särbehandlingen hade medfört att vissa deltagare funderat på att sluta spela fotboll. I den här rapporten kommer vi återkomma till rasismens konsekvenser inom fotbollen, både för individ och samhälle.

"En unge skulle på fotbollsturnering, det var i Linköping, så hade tränaren av ilska börjat svära åt farsan och sonen, han hade sagt till honom N-ordet och så vidare.

Det här var första gången ungen upplevde rasism så han mådde dåligt efter."

- Ungdom i Östergötland

2. METOD & BEGREPPSFÖRKLARING

Metod

Rapporten är uppbyggd utifrån en kvalitativ undersökning innehållande intervjuer med fotbollsspelare, tränare och ansvariga inom en medelstor fotbollsförening i Norrköping (fortsättningsvis fotbollsföreningen). Det har utförts fyra (4) kvalitativa intervjuer med fotbollsspelare och idrottsledare om deras upplevelser av diskriminering inom fotbollen. Intervjuerna har genomförts och transkriberats under perioden december-januari 2021-2022. I bilaga 1 sammanställs frågorna som ställdes till intervjudeltagarna.

Begreppsförklaring

Diskriminering och rasism är ord som kan tolkas och användas på många olika sätt. Nedan ges en kort genomgång av de begrepp och lagar som används i rapportens analys.

Rasism

Det finns många definitioner av rasism. Rasism innebär förenklat att människor rangordnas och behandlas sämre utifrån föreställningar om att ens hudfärg, etniska och/ eller religiösa tillhörighet, är olika mycket värda. En vanlig föreställning är att rasism bara handlar om idéer och värderingar, men rasism är också något både människor och samhället gör. Det kan ske både medvetet och omedvetet (Länsstyrelsen 2021).

Rasismen kan vara fysisk och medveten genom att en person går till angrepp mot en annan person på basis av personens hudfärg eller förmodade etnicitet. Det kan också vara små omedvetna handlingar i vardagen som markerar att personen på grund av sitt utseende eller ursprung anses vara annorlunda, sådant som kallas vardagsrasism. Rasism finns även på samhällsnivå genom de lagar, regler och arbetssätt som begränsar minoritetsgrupper från att erhålla samma rättigheter som övrig befolkning. Den strukturella diskrimineringen kan till exempel påverka vilka föreningar som får sponsorstöd.

I analysen av intervjuerna (kapitel 3) kommer vi fokusera på två former av rasism, kulturell rasism och vardagsrasism.

Kulturell rasism

Denna form av rasism innebär att kultur används som förklaringsmodell till hur människor är och beter sig. Den kulturella rasismen fick ett större genomslag efter andra världskriget, då idén om att dela in människor utifrån olika biologiska raser blev mer kontroversiell och ifrågasatt. Kulturrasism handlar om att tillskriva en annan kultur vissa negativa värden som inte är förenliga med den ”egna” kulturen. Det kan handla om stereotypa föreställningar och fördomar om hur en person är baserat på vilken kultur personen antas tillhöra. Genom att peka på kulturella skillnader eller svagheter legitimerar man ett skapande av ”vi och dom” och exkludering och diskriminering av ”de andra”.

Vardagsrasism

Vardagsrasism kan beskrivas rasistiska beteenden eller mönster som personer möter i sin vardag. Forskare beskriver det som "orättvisor som förekommer så ofta att de nästan tas för givna – gnagande, irriterande, utmattande, till synes små orättvisor som man till slut börjar förvänta sig” (Essed 2005).

Vardagsrasism är vanliga företeelser som pekar ut personer som avvikande och annorlunda. Det kan vara rasistiska kommentarer, skämt, upprepade frågor om ens ursprung och känslor av utanförskap. Även om situationerna kan ses som alldagliga så kan de ha stora effekter på individers psykiska och fysiska ohälsa, tex genom utmattningssymptom, förhöjt blodtryck, ökad risk för hjärt- och kärlsjukdomar (Länsstyrelsen Stockholm, 2021).

Diskriminering

Diskriminering innebär att någon missgynnas, det vill säga att någon har blivit eller skulle ha blivit sämre behandlad i jämförelse med annan person i samma situation. I Sverige finns ett starkt skydd mot diskriminering. I artikel 21 i avdelningen om jämlikhet i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, förbjuds olika former av diskriminering, bland annat på grund av ras, hudfärg, etniskt eller socialt ursprung och tillhörighet till nationell minoritet.

Den svenska diskrimineringslagen (2008:567) förbjuder diskriminering som sker utifrån grunderna kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

I rapporten fokuserar vi främst på diskriminering med grund i etnisk tillhörighet. Med etnisk tillhörighet avses nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. Det kan till exempel röra sig om en situation där en person med utländsk härkomst nekas att bli medlem i en förening eftersom denne inte är svensk.

Diskrimineringslagens skyddsområden

Diskrimineringslagens syfte är att skydda individer från att bli utsatta för diskriminering i kontakt med samhället, men den skyddar inte överallt. Lagen omfattar vissa områden, där det finns en ansvarig aktör som har makt att diskriminera. Exempel på dessa områden är arbetslivet, utbildningssektorn och sjukvården. Inom dessa områden är skyddet brett och enskilda skyddas både som deltagare, och som sökanden till anställning eller utbildning. Diskrimineringslagen tillämpas även vid andra samhällsområden, till exempel i butiker, banker och på bostadsmarknaden.

Noterbart är dock att diskrimineringslagen inte skyddar individer i alla sammanhang. Lagen reglerar inte händelser mellan privatpersoner.

När vi i analysen av intervjuerna kommer undersöka vilket stöd som finns i lagen, kommer vi utgå från följande frågor för att undersöka om det går att anmäla utifrån diskrimineringslagen:

- Är situationen missgynnande?
- Har situationen koppling till diskrimineringsgrund?
- Sker det inom lagens skyddade områden?

Brottsbalken

För att undersöka vilket juridiskt stöd som finns när individer blir utsatta för rasism inom fotbollen, kommer vi utöver diskrimineringslagen även vända oss till Brottsbalken, med fokus på brotten förolämpning och hets mot folkgrupp.

Förolämpning

I brottsbalken (1962:700) 5 kap. 3 § beskrivs brottet förolämpning på följande sätt:

> "Den som riktar beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende mot någon annan döms, om gärningen är ägnad att kränka den andres självkänsla eller värdighet, för förolämpning till böter."

I korta drag handlar det om att uttrycka något nedsättande, antingen genom ord, gester eller annan handling, på ett sätt som är menat att kränka personens självkänsla och värdighet. Enligt lagen spelar det ingen roll om personen som utsätts faktiskt känt sig kränkt, utan det avgörande är om gärningen typiskt sett är sådan att den har kunnat orsaka en kränkning.

När vi i analysen av intervjuerna kommer undersöka vilket stöd som finns i lagen, kommer vi utgå från följande frågor för att undersöka om det aktuella handlandet faller in under brottet förolämpning:

- Har en person riktat beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende mot en annan person?
- Var handlandet ämnat att kränka den andre personens självkänsla eller värdighet?

Hets mot folkgrupp

I 16 kap. 8 § brottsbalken beskrivs brottet Hets mot folkgrupp som följande:

"Den som i ett uttalande eller i ett annat meddelande som sprids hotar eller uttrycker missaktning för en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet eller uttryck, döms för hets mot folkgrupp till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter."

Uttrycket missaktning ska tolkas med viss försiktighet eftersom inte alla nedsättande eller förnedrande uttalanden innefattas. För straffbarhet krävs att uttalandet i fråga "överskrider gränsen för en saklig och vederhäftig diskussion rörande den aktuella folkgruppen".(Roos, 1962:700)

Det krävs även att ett uttalande sprids. Det räcker inte med att en person i enrum uttrycker sig nedvärderande mot en annan person. När ett meddelande eller uttalande når mer än ett fåtal personer anses det ha spridits. Brottet hets mot folkgrupp förbjuder kränkningar av just folkgruppen. Den omfattar till exempel inte idéer, ideologier eller religioner. Om någon riktar hat mot till exempel islam omfattas det inte av lagen, utan hatet måste riktas mot de som utövar religionen, till exempel muslimer.

3. RESULTAT & ANALYS

Detta kapitel är indelat i två delar. I den första delen (avsnitt 3.1) av kapitlet kommer rapportens första frågeställning vara i centrum:

- Vilka upplevelser av diskriminering vittnar spelare och tränare om inom fotbollen?

Avsnittet fokuserar situationer som intervjudeltagarna upplevt som orättvisa eller diskriminerande, samt deras tankar om vad som kan göras för att förebygga och motverka diskriminering inom fotbollen.

I den andra delen av kapitlet (avsnitt 2.3) skiftas fokus till fotbollsspelares juridiska skydd vid händelser av upplevd diskriminering med koppling till etnisk tillhörighet, utifrån rapportens andra frågeställning:

- Vilket stöd finns i lagen för den som utsätts för rasism eller diskriminering inom fotbollen?

3.1 Upplevelser av diskriminering

Föreningar

I de intervjuer Byrån har haft är det huvudsakligen en av ledarna i föreningen som direkt vittnat om orättvist bemötande från motståndarlag eller dess ledare. Ledaren beskriver fotbollsföreningen som en förening som fokuserar på mångfald och inkludering, spelarna är från en mängd olika platser i världen. Han säger att de flera gånger senaste åren mött ”våldsamt motstånd” från motspelare, något han upplever skett just på grund av att de är en mångfaldsförening. Vidare berättar han att han som ledare har blivit utsatt:

> "Jag personligen har fått uppleva en händelse där jag träffade några personer som jobbar i en känd fotbollsförening i Norrköping, där jag blev smutskastad och förolämpad på olika sätt, jag blev bemött så av en person jag aldrig mött."

Fotbollsdomare

Flera intervjudeltagare vittnar om händelser där fotbollsdomares bedömningar har uppfattats som orättvisa.

En av ledarna vi intervjuat berättar om en specifik händelse som rör en av föreningens spelare. De spelade en match mot ett lag från ett mer välbärgat område. En av fotbollsföreningens spelare hade inga tidigare varningar och frispark skulle slås. Spelaren stod i mur när domaren gav honom rött kort. Ledaren som intervjuades var matchvärd den matchen, och menar att ett rött kort hade kunnat vara rimligt om spelaren hade fått ett gult kort tidigare, men för denna situation var det enligt honom inte rimligt med ett rött kort.

Personen pratade med domaren efter matchen, men upplevde det som svårt att nå domaren med kritiken. Så de valde att göra en skrivelse till Svenska Fotbolldomarförbundet men har på två år inte fått någon återkoppling.

Ledaren berättar även om hur de upplever att domarna dömer till de andras fördel:

> "Vi har många afrikanska spelare som är mörka, och det är vanligt att andra har fördomar och kan kommentera ”aa dom här är si o så” att dom ser ner på oss direkt från början. Blir att domarinsatserna är mot oss och inte mot dom."

En annan intervjudeltagare som varit aktiv som både spelare och tränarassistent, känner att det är vissa spelare som inte vill komma tillbaka till fotbollsföreningen och spela eftersom det känns som om domarna är emot dem.

> "Min åsikt är att en domare har mycket makt, domaren kan bestämma vad hen vill, hen tänker inte att det kan vara någon konsekvens som kan tillkomma. Vet inte om det är diskriminering men tolkar det som det."

Han känner att det var bättre när han spelade i sitt tidigare lag och att han under sin tid hos föreningen i Norrköping fått se konsekvenserna av domarnas bemötande:

> "Det kan leda till spelare kanske hittar annat lag, eller till och med slutar på fotbollen, för det är inte kul att uppleva detta. Det är stor skillnad från exempelvis när jag spelade i (annat lag) och sen i (fotbollsföreningen). Nu är vi så försiktiga med domare, gäller att absolut inte skrika osv. Så vi måste anpassa oss väldigt mycket, det var inte så när jag spelade i (förra föreningen), då behövde man inte ens tänka på det. Nu behöver vi vara väldigt försiktiga med domare."

En av intervjudeltagarna som är spelare i föreningen anser att orättvisa bedömningar av domare har medfört att spelarnas energi minskat och att man inte kan prestera på topp längre.

> "Bara det här att orättvisan finns och att diskrimineringen finns i olika former, kan förstöra väldigt mycket för ungdomarna, inte bra om man fortsätter i samma takt o nivå, tillslut kan det bli att ungdomarna tappar hoppet."

Åskådare

En av ledarna säger att han själv inte har blivit direkt diskriminerad men att han har känt och nästan kunnat tagit på stämningen när fotbollsföreningen har spelat mot andra lag, där majoriteten är svenska spelare. Även spelarnas föräldrar har bidragit:

> "Hört att dom kommenterat våra spelare ”nu kommer dom ” nu kommer orten”, bara för dom kanske bär Adidas. Så säger dom ”håll i era grejer”, dom har dom här fördomarna. Inte roligt, bara för att dom är utländska ska det inte behöva betyda något."

Kommentarerna ledaren vittnar om kan anses falla in under det som kallas kulturell rasism. “Håll i era grejer” visar på fördomar om att utländska spelare är mer benägna att stjäla saker på grund av sin bakgrund eller härkomst.

Även kommentarerna ”nu kommer dom” med betoning på dom, och ”nu kommer orten” är exempel på skapandet av ”vi och dom” som är en retorik som upprätthåller rasistiska strukturer.

Konsekvenser

I linje med tidigare studier av rasism inom fotbollen (Ferati & Parham, 2020) så menar intervjudeltagarna i denna rapport att bemötandet från domare och motspelare har påverkat viljan att spela fotboll.

En av ledarna vittnar om en spelare i föreningen som under en match blev utvisad på oskäliga grunder, detta ledde till att spelaren förlorade viljan att spela fotboll. Fotbollsföreningen fick av tävlingskommittén i Östergötlands Fotbollförbund rådet att polisanmäla händelsen. Samtidigt fick fotbollsföreningen höra att det inte var värt att anmäla huvuddomaren i den aktuella matchen och därför togs det hela inte vidare. Om föreningen hade varit mer konsekvent i sitt agerande, hade minst fyra till fem händelser kunnat anmälas.

En spelare vi intervjuat anser att diskriminering är ett stort problem inom fotbollen. Han säger även att konsekvenserna av att bli diskriminerad kan vara trauma, känslor av utanförskap och att man tappar viljan att spela fotboll. Han menar att när en person säger att den känner sig diskriminerad så påverkar det hela klubben.

> "When you feel this injustice it automatically affects everyone, if they do injustice to me they do it the whole team, mostly. Sometimes to the club too, it is because the club is not swedish and we who playes here in the team are not swedish."

En av ledarna vittnar om att spelare till slut tappar motivationen.

> "Helt plötsligt tycker man ju att idrotten inte är värd allt detta till slut. För det förstör väldigt mycket, man tappar motivation, tappar kämpaglöden, vill helt plötsligt inte vara med längre. Det smittar sig även till andra spelare, finns undermedvetet, kan bli att man inte presterar, påverkar hela laget, syns jättetydligt att när det går dåligt för en spelare, och då går det dåligt för alla."

Anmälan

En av ledarna säger att han känner ett eget intresse av att veta hur han ska agera i situationer när exempelvis en spelare blir negativt särbehandlad. Han menar att mycket händer inom fotbollen, möjligen till följd av hat och konkurrens. Ledaren berättar att det fotbollsföreningen vanligtvis gör efter upplevd diskriminering är att den vänder sig till sin kontakt på Östergötlands Fotbollförbund, Svenska Idrottsrörelsens Studieförbund (fortsättningsvis SISU) och Norrköpings kommun. Föreningen jobbar för att man ska kunna höra av sig till ansvariga på domarförbundet och berätta om händelser, i de fall det rör sig om situationer där domare är inblandade.

> "Dom lyssnar bra men sen vet man inte vad som händer. Vi blir bra bemötta men sen vet vi ingenting om förändring."

Spelare i föreningen berättar att han har funderat på att anmäla vissa händelser men att han har valt att inte göra det eftersom han inte tror det skulle leda någonstans. Samtidigt påpekar han att han ser det positiva i att anmäla händelser eftersom han menar att klubbar ibland diskrimineras men att inga åtgärder vidtas för att motverka att det händer.

Flera av intervjupersonerna berättar om vikten av att inte låta situationerna påverka dem,

> "Vi som är inkopplade pratar mycket sinsemellan innan match, under match och efter match [...] bland annat att saker inte ska låta oss bli påverkade, att det som händer runt om inte låta det påverka oss, eller föreningen i överhuvudtaget, det är svårt men vi är människor med mycket känslor. När man älskar något så mycket då kan även extra känslor komma fram." (Ledare i fotbollsföreningen)

> "Man måste tänka på nästa match, vi glömmer bort för annars man tappar fokus på nästa match. Om vi har förlorat ex kan dom inte ändra pga domare. Därför hanterar vi på det sättet att vi bara går vidare." (Spelare och tränarassistent i fotbollsföreningen).

Motverka diskriminering

En viktig del av att motverka diskriminering är genom att synliggöra och prata om problemen, något som flera intervjudeltagare nämner.

> "Prata om det och uppmärksamma samt informera och sprida kunskaper, att man pratar om det fortfarande och att man vågar erkänna att problemet finns. Om man inte gör det blir det bara bekymmer."

Fler av intervjupersonerna anser att det krävs att fotbollsföreningar blir påminda om vad som gäller och att det behövs mer struktur, mer regler och lagar som visar vad konsekvenserna är när diskriminerande beteenden uppvisas. Helst ska Östergötlands fotbollförbund ta ett större ansvar. Problemen ska inte bara begränsas till rättsliga processer vid överträdelser (eller andra åtgärder mot individen som diskriminerar) utan det bör finnas i stadgarna hos varje fotbollsförening att man inte får gör någon illa eller diskriminera någon. En av intervjudeltagarna säger att det inte alltid är lätt att identifiera diskriminering, men att det är viktigt att poängtera att det inte är tillåtet.

Flera av intervjupersonerna nämner även vikten av kunskap och att föreningar behöver utbildas inom diskrimineringsområdet,

> "Jag tror att vi måste utbilda angående diskriminering bland annat. Det är grunden som jag nämnt tidigare, att man måste gå igenom grunden från barn, ungdom osv där det ges lärdom och utbildning." (Ledare i fotbollsföreningen)

3.2 Stöd i lagen

I detta avsnitt undersöker vi vilket stöd som finns i lagen när en person blir utsatt för rasism inom fotbollen.

Skydd i diskrimineringslagen

För att en situation ska gå att driva med hjälp av diskrimineringslagen måste ett antal kriterier uppfyllas:

1. Det ska vara ett missgynnande, det vill säga att en person fått negativa konsekvenser av händelsen.
2. Händelsen ska gå att koppla till en av de sju diskrimineringsgrunderna.
3. Det ska ha skett inom någon av lagens skyddade områden.

Vad gäller rasism inom fotbollen så är det tydligt att punkt 1 är aktuell då rasism innebär negativa konsekvenser för den som blir utsatt. Detta har även intervjuerna visat på, då tränare upplever att spelare tappar motivationen, spelar sämre eller till och med slutar med fotbollen på grund av bemötandet de fått.

Punkt 2 är i vissa fall lätta att bevisa, tex. vid rasistiska glåpord eller gester som direkt kan kopplas till grunden etnicitet och i vissa fall även religion. Några exempel som lyfts är användandet av N-ordet eller att kasta bananer på en spelare. I andra fall är bevisfrågan svårare, men fördelen med diskrimineringslagen är att det är den som anmälts för diskriminering som har bevisbördan. Det betyder att det är den som ska kunna bevisa att diskriminering inte skett.

Punkt 3 blir desto svårare att uppfylla. När spelare ideellt deltar i fotboll betraktas de som privatpersoner. En ideell spelare är, till skillnad från professionella fotbollsspelare, deltagare som inte får någon lön för sitt fotbollsspelande då de spelar på sin fritid. På fotbollsplanen blir således skyddet begränsat eftersom privatpersoner inte omfattas av diskrimineringslagen. Med det sagt kan det bli tal om ett starkare skydd ifall en spelare har fotbollsspelandet som ett yrke, eftersom arbetsliv är ett skyddat område i diskrimineringslagen, men även lagen om anställningsskydd (1982:80) och lagen om medbestämmande i arbetslivet (1976:580) kan bli tillämpliga.

Diskrimineringslagen kan även bli aktuell om en förening utesluter en medlem utifrån någon av de sju diskrimineringsgrunderna. Det kan till exempel handla om att personer inte får spela i ett lag på grund av sin hudfärg, efternamn eller ursprung. Detta faller då inom området ”Varor och tjänster”. 2018 drev en antidiskrimineringsbyrå i Malmö ett ärende mot en fotbollsklubb, då utifrån grunden könsidentitet och könsuttryck (Malmö mot diskriminering, 2018).

I intervjuerna som genomförts inför denna rapport lyfts inga situationer som faller inom diskrimineringslagen, eftersom det främst handlar om privatpersoner. Dessa situationer kan istället vara olagliga utifrån Brottsbalkens bestämmelser, och då är det istället en polisanmälan som blir aktuell.

Förolämpning

I media har det rapporterats om händelser av diskriminering inom fotbollen, men då med fokus på den upplevda (och inte juridiska) diskrimineringen. P4 Dalarna har under 2020 och 2021 granskat rasismen inom fotbollen i Dalarna. I granskningen lyfts flera rasistiska uttalanden som skulle kunna röra sig om brottet förolämpning. I granskningen berättar en person att “en spelare kom fram och sa n-ordet” till honom. Ytterligare en spelare vittnar om händelse av rasism där en annan spelare gick fram och sa “åk hem till ditt land”. En annan spelare vittnar om att denne utsatts för rasism av supportrar, bland annat en äldre man som skrek glåpord som “invandrare” och “apa” till spelaren (P4 Dalarna, 2020).

I de flesta fallen har situationen lösts på egen hand utan domstolens inblandning. Ett fall som har avgjorts i domstol gäller en anhörig till en ungdomsspelare som ringt upp och yttrat rasistiska kommentarer till flera ledare i motståndarlaget. Västerbottenskuriren som rapporterat om fallet skriver att mannen dömdes för förolämpning och fick betala 5000 kr i skadestånd samt 50 dagsböter (Västerbottens-kuriren, 2021).

En annan medialt uppmärksammad händelse handlar om en domare som blev avstängd efter att ha sagt till en målvakt att denne skulle “gå tillbaka till ditt mål så att de kan kasta bananer på dig” (Nyberg, 2020).

Utifrån det som framkommit i intervjuerna i denna studie, nämns några situationer som skulle kunna handla om förolämpning. Även om det krävs mer detaljer och information om sammanhangen för att göra en utförlig utredning, så går det ändå att identifiera olika uttalanden som i vår bedömning kan vara nedvärderande och kränkande. Till exempel kommentaren ”håll i era grejer” och bemötandet en av ledarna fått i kontakt med andra fotbollsföreningar,

> "Jag träffade några personer som jobbar i en känd fotbollsförening där jag blev smutskastad o förolämpad på olika sätt."

Hets mot folkgrupp

Förolämpning handlar om att rikta nedvärderande kommentarer direkt till en person. Rasism inom fotbollen skulle även kunna ske genom att någon riktar hat och hot mot en hel grupp utifrån religion, hudfärg, etnicitet etc. Den typen av händelser skulle kunna falla under brottet hets mot folkgrupp i 16 kap. 8 §. Det kan handla om att personer gör nazisthälsningar, bär märken på kläder som kopplas till nationalistiska rörelser (NJA 1996).

Situationer av hets mot folkgrupp har inte framkommit i intervjuerna, men brottet har varit aktuell i ett annat fall av rasism inom fotbollen. År 2014 fälldes en 35-årig man i Örebros tingsrätt för hets mot folkgrupp efter det att den hade uttalat rasistiska och nazistiska skällsord mot en större grupp människor under en fotbollsmatch (Olsson Rahlen, 2014).

4. Avslutande kommentarer & diskussion

Intervjupersonerna i denna studie har vittnat om negativ särbehandling på fotbollsplanen, både från motspelare, domare och åskådare. Medialt har även händelser av upplevd diskriminering med koppling till etnisk tillhörighet uppmärksammats – samtidigt är kunskapen om hur dessa situationer ska hanteras låg.

Spelarna som har intervjuats är spelare i de lägre divisionerna och de menar att det inte finns tillräckligt med stöd när händelser av rasism eller diskriminering inträffar inom fotbollen. Tyvärr finns inget skydd i diskrimineringslagen för personer som ideellt spelar fotboll i olika fotbollsföreningar. Det finns sålunda ingen möjlighet att exempelvis angripa en motståndares eller domares beteende med stöd av diskrimineringslagen.

Men som denna rapport även visar, är diskrimineringslagen inte den enda lagen som blir relevant när upplevelser av kränkande behandling uppdagas inom fotbollen. Känner en spelare att denne får glåpord riktade mot sig med koppling till sin ras, kan de i vissa fall falla in under rekvisiten för exempelvis brotten förolämpning eller hets mot folkgrupp. I sådana situationer kan det vara aktuellt med en polisanmälan. Eftersom brottet förolämpning utgör ett så kallat målsägandebrott, är det den som blivit förolämpad som har ansvar att föra talan i domstolen. I andra brott är det istället en åklagare som driver ärendet.

En åklagare kan väcka åtal vid särskilda omständigheter, till exempel om den förolämpade är en minderårig.

Intervjudeltagarnas upplevelser och vittnesmål visar på att det finns ett behov av tydligare riktlinjer för hur anmälningar om orättvist bemötande eller upplevd diskriminering ska hanteras. Detta både internt inom föreningar, men även när anmälningar exempelvis kommer till de regionala fotbollsförbunden. Intervjudeltagarna säger även att föreningarna själva behöver bli duktigare på att internt hantera situationer av diskriminering.

Det är tydligt med beaktande av Riksidrottsförbundets och Svenska fotbollförbundets riktlinjer att rasism och diskriminering inte tillåts inom fotbollen. Det är enligt Byråns uppfattning viktigt att dessa riktlinjer uppmärksammas inom föreningarna och att både spelare och andra deltagare vet vart de ska vända sig när upplevelser av diskriminering eller rasism uppkommer.

Byrån upplever det som svårt att hitta information om hur anmälningar om diskriminering inom fotbollen ska hanteras, oavsett om det är en domare eller exempelvis en spelare som är den ansvariga. Detta är även något som intervjudeltagarna har sagt utgör ett problem.

Sammanfattning & rekommendationer

Rasism och diskriminering inom fotbollen är ett problem som de flesta tar avstånd från. Samtidigt visar denna och tidigare studier att fördomar och främlingsfientliga uttryck förekommer, på alla nivåer inom fotbollen, från elit ner till barn- och ungdomsfotboll. Som nämnt tidigare i rapporten är rasism något som görs, likaså är antirasism något som kräver handling. Antirasism innebär att aktivt identifiera och eliminera rasism genom att utmana strukturer, attityder och beteenden.

Rekommendationer

1. Öka kunskapen om rasism och diskriminering! Detta gäller både föreningar samt domare. För att kunna identifiera rasism är det viktigt att ha en bred kunskap om vad rasism är och hur den kan uttryckas. Arbetet innebär även att vara normkritisk och synliggöra fördomar i verksamheten och hos sig själv.
2. Ta fram en handlingsplan! Hur ska ni agera om en i föreningen utsätts för rasistiska kränkningar eller brott? Se till att alla i föreningen och anhöriga har kännedom om handlingsplanen och hur ni kommer agera vid rasistiska kränkningar i samband med fotbollen, både under träningar och på matcher.
3. Stärk stödet till föreningar! För att skapa trygghet för spelare och tränare behöver fotbollsförbundet samt domarförbundet stötta fotbollsföreningar med riktlinjer om hur de ska agera vid kränkningar. I stödet bör det även ingå var anmälan ska riktas, hur utredningsprocessen går till, hur föreningar kan åtgärda problem samt förebygga så de inte sker igen.

Utsatt för kränkningar eller brott?

Diskriminering
Även om diskrimineringslagens skydd är begränsat så är det alltid möjligt att kontakta en antidiskrimineringsbyrå för kostnadsfri rådgivning. Kontaktuppgifter finns på www.diskriminering.se

Förolämpning, hatbrott eller andra lagbrott
Anmäl till polisen! Projektet Koll på lagen har en hemsida, www.kollpålagen.se där det finns en guide med tips på hur du anmäler och samlar bevis om du blivit utsatt för brott. På hemsidan kan du även lära dig mer om lagar och rättigheter du kan möta i din vardag.

Kränkningar som inte utgör lagbrott
Prata med styrelsen i föreningen. Även om en händelse inte utgör ett brott enligt lag så kan det bryta mot föreningens värdegrund.

RF och SISU Idrottsutbildarna har tagit fram stödmaterial om trygg idrott för att hjälpa föreningar i arbetet med mot trakasserier, mobbning och våld. Materialet finns på www.rf.se/RFarbetarmed/Tryggidrott

Referenser

Essed, P (2005) “Vardagsrasism” i red. Paulina de los Reyes och Masoud Kamali Bortom Vi och Dom: Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering, SOU 2005:41, Stockholm

Ferati, B, Nessani, P (2020), Han kallade mig för apa- En kvalitativ studie om vilka erfarenheter av kränkning det finns i de lägre divisionerna inom seniorfotbollen

FIFA (2022) AI monitoring: Protecting professional players EURO 2020 Final + AFCON 2022 Final Study. https://digitalhub.fifa.com/m/58e4c303ca2197f5/original/FIFA-Threat-Matrix-Report.pdf

Länsstyrelsen i Stockholm (2021) Antisvart rasism och diskriminering på den svenska arbetsmarknaden.

Malmö mot diskriminering (2018) Malmö mot Diskriminering och Veberöds AIF ingår förlikning. Länk: www.press.malmomotdiskriminering.se/posts/pressreleases/malmo-mot-diskriminering-och-veberods-aif-ing

NJA 1996, s. 577

Nyberg, H (2020) Avstängda domaren: “Jag blev chockad”, SVT Nyheter. Länk: https://www.svt.se/sport/fotboll/avstangda-domaren-jag-blev-chockad

Olsson Rahlen, S (2014) Fotbollssupporter åtalad för hets mot folkgrupp, SVT Nyheter Örebro

P4 Dalarna (2020) De vittnar om rasism inom fotbollen: “Kallade mig n-ordet”. Länk: https://sverigesradio.se/artikel/7623990

Riksidrottsförbundet (2021) Riksidrottsförbundets Stadgar - I lydelse efter RF-stämma

Roos, A-M, Brottsbalk (1962:700) 16 kap. 8 §, Karnov (JUNO)

Svenska Fotbollförbundet (u.å.) Fotboll för alla, Svenska Fotbollförbundet. Länk: https://utbildning.sisuforlag.se/fotboll/tranare/tranarutbildning/fsll/riktlinjer/fotboll-for-alla/

Västerbottens-kuriren (2021) Stor rasistskandal efter pojklagsmatch i Umeå – anhörig ställs inför rätta. Länk: www.vk.se/2021-10-26/stor-rasistskandal-efter-pojklagsmatch-i-umea-anhorig-stalls-infor-ratta

Rapporten är skriven inom ramen för projektet Koll på lagen som drivs av Byrån mot diskriminering i Östergötland, med finansiering av Allmänna Arvsfonden.

Mer om projektet kan du läsa på www.kollpålagen.se

Byrån mot diskriminering i Östergötland (Byrån) är en ideell förening som varit verksam i Norrköping sedan 1999 och har framarbetat rapporten. Verksamheten arbetar för mänskliga rättigheter och mot diskriminering. Byrån arbetar aktivt för att öka kunskap och kännedom om antidiskrimineringsarbete genom juridisk rådgivning, samt förebyggande- och opinionsbildande insatser.

BYRÅN MOT DISKRIMINERING I ÖSTERGÖTLAND

MED STÖD FRÅN ALLMÄNNA ARVSFONDEN